

Dan volgt zijn alternatief, een typologische opsomming van een groot aantal factoren die mogelijk de religieuze activiteit beïnvloeden, maar het hoe en waarom deze dat doen, blijft de vraag. Goorens drijvende vraag 'waarom worden mensen religieus actief?' (p. 19) kan niet worden beantwoord met wat hij ons biedt omdat de door hem genoemde 'factoren' onvoldoende of geen verklaring vormen voor menselijk religieus gedrag. Wat ontbreekt is een mechanisme dat mensen drijft, en ook wordt het gewicht dat hij aan de verschillende factoren toekent niet nader bepaald.

In het hoofdstuk over de theorie van de religieuze markt geeft hij een selectief overzicht van de kritiek op het model van Stark en Finke (2000). Waar Gooren stelt dat veel studies een gebrek aan empirie vertonen heeft hij een punt. Het is dan ook goed dat hij in een volgend hoofdstuk een aantal 'bekeringsgeschiedenissen' presenteert. Deze geschiedenissen zijn ongelijk van kwaliteit en, belangrijker, gaan voorbij aan de mogelijke kleuring die de bekeerling er aan geeft. Dit wordt gevolgd door een hoofdstuk over bekeeringsloopbanen in Latijns Amerika, een regio waar Gooren gezien zijn onderzoek goed thuis is. Hij verhaalt van bekering en losmaking bij de Pinksterkerken, bij charismatische rooms-katholieke groepen en mormonen. Gooren sluit zijn boek af met een 'algemene conclusie' en 'aanbevelingen'.

Nog een laatste opmerking. Sommige Amerikaanse godsdienstwetenschappers hebben een wat neerbuigende houding tegenover Europese wetenschappers. Door aandacht te besteden aan wat er in Europa aan onderzoek naar (re-)affiliatie en bekering is verschenen had Gooren met zijn boek een brugfunctie kunnen vervullen tussen de wetenschappelijke gemeenschappen. Gooren schijnt in korte tijd volledig geïntegreerd te zijn in de Amerikaanse cultuur en hun perceptie van Europa door weinig of geen aandacht te besteden aan wat er hier is geschreven over het onderwerp.

Durk Hak

(Stichting Pedagogische Opleidingen Groningen)

Collins-Mayo, S. & P. Dandelion (eds.) (2010), *Religion and Youth*, Farnham: Ashgate, pp. 278, ISBN 9780754667681, £17.99.

Conferenties leiden niet alleen tot discussie en ontmoeting, vaak ook worden de bijdragen gebundeld en als boek uitgegeven. Dat geldt ook voor *Religion and Youth*, voor het merendeel samengesteld uit bijdragen aan een symposium in 2008 georganiseerd door *The British Sociological Association, Sociology of Religion Study Group*. De bijdragen zijn ondergebracht in 6 delen, voorafgegaan door een woord vooraf (James Beckford) en een *Introduction* (Collins-Mayo). Een verantwoording van de indeling wordt niet gegeven, wat bij de lezer nog al eens de vraag doet rijzen waarom een bepaalde bijdrage nu staat waar zij staat en niet bij een ander deel is ondergebracht. Zo staan in deel I bijdragen over geloofsoverdracht die evengoed in deel V een plaats hadden kunnen vinden.

In het eerste deel (*Generations and their legacy*) wordt in vier bijdragen – op grond van secundaire literatuur – aandacht geschonken aan wat de generaties na de babyboomers hebben meegekregen op religieus gebied. Vastgesteld wordt dat de ‘post-boomer’ generaties in vele opzichten niet verschillen van de babyboomers als het gaat om binding aan instituties en dogmata. Verder wordt door de *post-boomers* net als door hun voorgangers autoriteit gewantrouwd. Voor generaties X (geboren tussen 1965-1980) en Y (geboren tussen 1980 en 1990) is ervaring de sleutel tot authenticiteit ook op religieus gebied en wordt zingeving vaak ontleend aan de popcultuur.

Deel II (*The Big Picture*) bevat drie artikelen gebaseerd op surveyonderzoek naar geloof en geloofspraktijk. Het eerste, gebaseerd op een onderzoek in USA (2005), maakt duidelijk dat jongeren – maar niet alleen zij – God zien als een wezen dat de hemel en aarde heeft geschapen, waakt over mensen, hen helpt wanneer ze in problemen zijn, maar op afstand blijft. Hij wil dat mensen goed voor elkaar zijn en gelukkig en verder is het zo dat mensen die goed geleefd hebben na hun dood naar de hemel gaan. Dit geloof dat alle *mainstream* religies in de USA kenmerkt wordt als *Moralistic Therapeutic Deism* aangeduid. In het tweede artikel worden de opvattingen van jongeren in Australië besproken. Opvallend is dat zij geen overkoepelende visie op het leven hebben, maar geconcentreerd zijn op korte termijn doelen (examens, jobs, relaties). De derde bijdrage kent nauwelijks betoog, slechts een hoeveelheid percentages.

In deel 3 (*Expression*) zijn zes bijdragen ondergebracht. Van belang zijn hier vooral de artikelen over sjamanisme en hekserij. Bij het eerste gaat het om het gebruik van een bepaalde drug door jonge Indianen in het Amazonegebied. Het is identiteitsbevestigend, creëert gemeenschap en verbindt met de traditie. In de groep van gebruikers worden ook morele codes en richtlijnen voor goed gedrag doorgegeven. In Engeland zijn veel jongeren – vooral meisjes – geïnteresseerd in hekserij/paganisme, maar weinigen noemen zich heks. Aan die belangstelling paart zich een bepaalde houding van tolerantie, interesse in het mysterie van leven en dood en het benadrukken van het zelf als de enige autoriteit.

In het vierde deel (*Identity*) zijn vijf bijdragen bij elkaar geplaatst die aandacht schenken aan de relatie tussen religie en identiteit. Twee wil ik kort aanduiden. De eerste bijdrage gaat over de Islamitische revival bij jonge moslima's in Zweden. Zij willen emanciperen en moslim zijn. Op grond van eigen interpretaties van teksten uit de Koran – zo ontdekken zij de ware Islam – vinden zij een antwoord op racisme en seksisme. In een volgende bijdrage komt de identiteit van jonge Sikhs in Engeland aan de orde. Die hangt sterk samen met het dragen van de tulband (voor jonge vrouwen is die optioneel) en het niet knippen van het hoofdhaar. De praktijk van het dragen van de tulband en het snijden van het hoofdhaar verschilt per jonge Sikh, zo weet de onderzoeker duidelijk te maken, maar de vraag wie dat wel of niet doet en waarom wordt niet beantwoord.

Deel vijf (*Transmission*) telt vier bijdragen waarin de overdracht van het geloof door gezinnen en instituties wordt behandeld. Beschreven wordt de overdracht in religieus gemengde huwelijken en in gezinnen van predikanten. Verder wordt de overdracht in Chris-

telijke, Islamitische en Hindoeïstische gezinnen besproken en onderling vergeleken. Het vergelijkend perspectief wordt ook gehanteerd in de bijdrage over jongeren uit Duitsland, Noorwegen, Denemarken en Finland, die zich voorbereiden op hun confirmatie in Christelijke kerken. Hun achtergrond, redenen voor en opvattingen over confirmatie worden weergegeven.

In het laatste deel is een aantal bijdragen samengebracht over methodologische problemen. Deze zijn echter niet specifiek gericht op onderzoek naar religie, maar op algemeen onderzoek bij jeugdigen. Het boek sluit af met een conclusie van Dandelion, waarin veel te lezen is over zijn onderzoek naar Quakers maar waarin weinig wordt geconcludeerd, en een epiloog van Woodhead.

In de bundel komen veel aspecten van de religie van jongeren aan de orde. De artikelen zijn kort en voor het merendeel goed leesbaar. Dat kan als een verdienste van deze publicatie worden beschouwd. Maar daarmee zijn ook wel de positieve elementen genoemd. Veel artikelen zijn gemakkelijk geschreven essays, andere hebben te weinig empirische verankering of de inhoud ervan overlapt voor een aanzienlijk deel met eerder gepubliceerd onderzoek. Wat verder nog een bezwaar is – en dat wordt ook wel opgemerkt door de redactie – is dat de artikelen vooral over de Westerse wereld en het Christelijke geloof gaan, ontwikkelingen in de Islam of andere religies komen nauwelijks aan bod. Deze bundel congresbijdragen stelt dus teleur en het opleuken ervan met een voorwoord van Beckford en een epiloog van Woodhead helpt niet om die teleurstelling weg te nemen.

Lammert G. Jansma
(Veenwouden)

Koops, Enne (2010), *De dynamiek van een emigratiecultuur. Emigratie van gereformeerden, hervormden en katholieken naar Noord-Amerika in vergelijkend perspectief (1947-1963)*, Hilversum: Verloren, pp. 448, ISBN 9789087041557, € 39,00.

Waren de Verenigde Staten van Amerika en Canada voor 1940 al populaire emigratielanden voor Nederlanders, na de Tweede Wereldoorlog wordt de migratiestroom naar die landen nog omvangrijker. Onder die landverhuizers bevinden zich relatief gezien veel Synodaal Gereformeerden. Waarom vertrokken er na WO veel minder leden van andere Gereformeerde denominaties en (naar verhouding) ook minder Nederlands Hervormden en Rooms-katholieken? In dit boek wordt gepoogd deze verschillen te verklaren en de cen-trale vraag is derhalve: welke religieuze factoren hebben de Nederlandse emigratie naar Canada en de Verenigde Staten bevorderd dan wel belemmerd in de periode 1947-1963. Verder wordt de vraag gesteld welke gevolgen religie gehad heeft voor het integratieproces in Noord-Amerika. De aandacht gaat in dit historisch onderzoek in de eerste plaats uit naar de Gereformeerden Synodaal (GKN), maar steeds worden ter vergelijking de lotgevallen van migranten uit andere gereformeerde denominaties – de Gereformeerde Ker-